

De Keurbrief van het Brugse Vrije

Galbert van Brugge verhaalt hoe op 6 april 1127 graaf Willem Clito aan zijn onderdanen het recht verleende de gewoonten volgens dewelke zij leefden, aan te passen aan de evoluerende omstandigheden (1). Hij liet het niet bij woorden. Reeds op 27 april 1127 bekrachtigde hij de „leges seu consuetudines” van de burgers van Sint-Omaars. Naast enkele punten uit het gewoonterecht bevatten deze „leges” meerdere privileges waardoor de inwoners van de stad onttrokken werden aan het bestuur en het gerecht van de kasselrij. Deze keure werd verleend omdat de poorters van Sint-Omaars zich steeds „honestius et fidelius coeteris Flandrensibus” gedragen hadden tegenover de graaf (2). Diederik van de Elzas, tegenstander en opvolger van Willem, liet slechts een paar bepalingen van deze keure wijzigen (3). Dit toont aan dat deze „leges” eerder werden afgedwongen dan verleend uit vrije wil. Wanneer de graven zich wilden doen erkennen, moesten zij daarvoor betalen.

Het is dus een kenmerk van deze vroegste stadskeuren dat zij méér zijn dan een schriftelijke vastlegging van gewoonterechtelijke toestanden. Zij vertonen het karakter van privileges die geconditionneerd worden door politieke omstandigheden. Soms spelen ook andere factoren een zekere rol. Zo bevat de keure van Nieuwpoort

(1) Galbert van Brugge: *De multro, traditione et occisione gloriosi Karoli comitis Flandriarum*. Uitg. H. Pirenne, *Histoire du meurtre de Charles le Bon, comte de Flandre (1127-1128), par Galbert de Bruges, suivie de poésies latines contemporaines*. Paris, 1891, § 55, blz. 86-87.

(2) G. Espinas, *Recueil de documents relatifs à l'histoire du droit municipal en France des origines à la Révolution*. Artois, Paris, 1934-1943, 3 vol. Tome III, nr. 622, blz. 292 en volgende.

(3) *Ibidem*, Tome III, nr. 623, blz. 302 en volgende.

meerdere bepalingen die tot doel hebben de handel van deze nieuwe haven te bevorderen (4).

Anders is het wanneer men te doen heeft met een „lex” van een landelijke gemeenschap. Hier wordt vooral de aandacht geschonken aan het gewoonterecht en de wijzigingen ervan, en nemen de privileges een kleinere plaats in. Iets dergelijks is reeds op te merken in de „lex” voor de inwoners van de priorij van Sint-Bertijns te Poperinge. In 1147 waren hen dezelfde rechten verleend als aan de inwoners van Veurne (5), maar in 1208 wordt hen reeds een nieuwe keure geschonken, omdat de „lex” uit de tijd van Diederik van de Elzas „valde deperisset” (6). De tijden waren veranderd, het recht was geëvolueerd en een aanpassing ervan was noodzakelijk geworden.

Het is wel eigenaardig vast te stellen dat de oudst bewaarde keuren, met uitzondering van die voor Sint-Omaars, juist deze zijn van kleinere gemeenschappen. Misschien voelden zij eerder de nood aan, een geschreven waarborg voor hun recht en vrijheid te bezitten. Het is pas op het einde van de twaalfde eeuw dat de oudste keuren der grote steden verschijnen. Zij vertonen, op enkele varianten na, veroorzaakt door lokale eigenaardigheden, dezelfde tekst. Wellicht was de toenmalige graaf, Filips van de Elzas, machtig genoeg om een eenmaking van het stadsrecht door te voeren. Dit moet wel in zekere mate tegen de wil der grote steden gebeurd zijn. De Gentenaars lieten zich immers na de dood van Filips door zijn weduwe, „koningin” Mathilde, een nieuwe keure verlenen, wat wel aantoont dat zij met wat de Elzasser hen toegekend had, niet tevreden

(4) L. A. Warnkoenig, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahre 1305*. Tübingen, 1835-1842, 3 vol., Dl. II, 2, Urk. CLXVII.

(5) *Ibidem*, II, 2, Urk. CLXXX.

(6) *Ibidem*, II, 2, Urk. CLXXXVIII.

waren (7). Misschien hadden de steden reeds vóór Filips hun „leges” gehad (8) en heeft de graaf niets anders gedaan dan deze vervangen door nieuwe keuren met het oog op de eenmaking van het stedelijk recht, waarop de reactie volgde.

In dit kader is ook de Keurbrief van het Brugse Vrije ontstaan. Reeds in de zogenaamde „Curae emendandae in officio Brugensi”, vermoedelijk ontstaan tussen 1224 en 1237 (9), is er sprake van een „cura comitis Philippi” en verwijst men naar een artikel uit de Keurbrief. Op 2 september 1323 erkent en bevestigt graaf Lodewijk van Nevers op vraag der inwoners van het Vrije „leur franchise et loy, que li cuens Philippes de boine memoire, nos devanchiers, leur donna, de laquele il ont toudis depuis usei..., et le kuerbrief ausi qui leurdite loy contient, dou quel li teneurs sensient : Ex quo virscarna bannitur...” (10). Dan volgt de volledige tekst van de Keurbrief, op één artikel na (11). Dit artikel is terug te vinden in verscheidene andere afschriften van de Keurbrief, waarvan het oudste nog uit de dertiende eeuw dateert (12). Het origineel is niet bewaard gebleven. Vermoedelijk is het verloren gegaan in een der branden waardoor Brugge in de dertiende eeuw geteisterd werd

(7) F. L. Gheldolf, *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques jusqu'à l'année 1305*. Bruxelles, 1835-1865. 5 vol., Tome III, blz. 66.

(8) L. A. Warnkoenig, *a.w.*, I, § 10.

(9) Voor deze datering, zie L. Gilliodts-Van Severen, *Coutume du Franc de Bruges*. Bruxelles, 1879-1880. 3 vol., Tome II, blz. 38, voetnoot 1.

(10) *Ibidem*, II, blz. 71 en volgende.

(11) Het betreft hier de § 31 „Qui de palingis”. Waarschijnlijk is deze paragraaf niet opgenomen omdat het erin voorgeschreven bewijsmiddel, het godsoordeel van het gloeiend ijzer, in onbruik was geraakt.

(12) Wij maakten voor dit artikel gebruik van de uitgave van de Keurbrief door L. Gilliodts-Van Severen in zijn *Coutume du Franc de Bruges*, II, blz. 3-17. De teksttraditie bevindt zich op blz. 17. Een nieuwe uitgave wordt voorbereid door professor A. Verhulst van de Gentse Rijksuniversiteit.

(13). Naast de mogelijkheid om de oorspronkelijke tekst in zekere mate te reconstrueren, geven die reeks afschriften reeds een eerste idee van het belang van de Keurbrief. In de middeleeuwen reproduceerde men slechts een geschrift wanneer dit enig praktisch nut kon opleveren, in dit geval, een rechtstekst, voor de rechtspraak.

De Keurbrief van het Brugse Vrije stelt echter een hele reeks problemen. De naam zelf is iets ongewoons en reeds zeer oud. De „*Curae Emendandae*” verwijzen op een bepaalde plaats naar „*in brevi cure magne*” (14), in de brief van de grote keure. De naam „Keurbrief” is dus terug te leiden tot de eerste helft van de dertiende eeuw. Ten tweede, het valt op dat de Keurbrief geen keure „*in forma*” is. Nergens vertoont hij enige protocolaire vormen of formules, nergens is er sprake van een oorkonder of van een datum. De schikking der artikelen tart alle logika. Paragrafen die over eenzelfde kwestie handelen staan zeer ver uit elkaar en een logisch verband is ver te zoeken. Ten andere, een vlaamse vertaling van de Keurbrief, daterend uit de veertiende of vijftiende eeuw, draagt als titel „Dit sijn nog enighe andere pointen ende artcilen behorende de wettelichheden van den Vrien” (15). Ook dit geeft de indruk dat men hier te doen heeft met een verzameling van „pointen ende artcilen” waarin geen logische ordening te vinden is.

Er stellen zich dus meerdere vragen. Wat is de Keurbrief? Hoe en wanneer is hij ontstaan? Driehonderd jaar geleden stelde de geschiedschrijver Olivier de Wree

(13) C. Custis, *Jaerboecken der stadt Brugge*. Brugge, 1738, 2 dln., vermeldt branden in 1215 (dl. I, blz. 142), 1228 (dl. I, blz. 143) en 1280 (dl. I, blz. 158).

(14) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc*, II, blz. 41, § 8 bis.

(15) D. Berten, *Un ancien manuscrit Flamand de la Bibliothèque de Vienne in Bulletin de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique*, IX (1913), blz. 297 en volgende.

zich reeds deze vragen. Hij meende een antwoord er op gevonden te hebben en formuleerde het als volgt. Vóór Filips van de Elzas in 1190 naar Palestina vertrok, verleende hij een keure aan de Vlaamse steden. Ook het Brugse Vrije zou de hare gekregen hebben, maar om een of andere reden was de definitieve tekst niet klaar gekomen. De graaf hechtte zijn goedkeuring aan een voorontwerp in de hoop na zijn terugkeer „ cum ceremonia ” een officiële keure uit te vaardigen. Hij keerde echter niet terug en zijn opvolgers lieten de onafgewerkte tekst onaangeroerd (16). Het stevigste argument voor zijn theorie vond de Wree in de tekst zelf van de Keurbrief, namelijk in § 20, waar in de zinsnede „ ...quatinus per signum sanctae crucis, quod assumpsistis et per terram sanctam quam quaerere proponitis... ” (17) een allusie wordt gemaakt op de aanstaande kruistocht.

Op deze zeer aannemelijke theorie van Olivier de Wree valt echter wel een en ander te zeggen. De onafgewerkte vorm van de Keurbrief is niet noodzakelijk het gevolg van het feit dat de tekst die wij kennen een voorontwerp zou zijn. Wat de datering betreft, naast de zinsnede die wijst op Filips van de Elzas, komen er in de Keurbrief ook passages voor die een andere datum van opstelling laten vermoeden. Een grondig onderzoek van de tekst dringt zich op, wil men die tegenstrijdigheden op een bevredigende wijze verklaren.

In de tekst van de Keurbrief komt een eigenaardigheid voor die terstond in het oog springt : hij bevat twee slotclausules. In § 21 verschijnt de eerste : „ De omni et de omni eo quod hic non est nominatum sive in litteris expressum, erit rectus scabinatus, excepto eo... ” (18). Een tweede eindclausule staat op de normale

(16) O. de Wree, *Historiae comitum Flandriae prodromi duo-Brugis*, 1650, blz. 448.

(17) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 8.

(18) *Ibidem*, II, blz. 9.

plaats, in de slotparagraaf 65 : „De omni causa unde hic non est facta mentio, erit rectus scabinatus ” (19).

Waarom die twee slotclausules ? Diezelfde eigenaardigheid is terug te vinden in de keure van Zeeland, door Florens de Voogd verleend aan allen die wonen „inter Bornisse et Heydinszee”. Artikel 70 luidt : „Quicquid chora non discernit, hoc comes cum hominibus suis terminabit”, en er volgen nog 48 paragrafen. Uit het voorkomen van die slotclausule vóór het einde van de keure en uit sommige interne gegevens, heeft R. Fruin gemeend te mogen besluiten dat de keure van Florens de Voogd stricto sensu afgesloten wordt door die § 70 en dat de overblijvende artikelen formuleringen zijn van een aantal beslissingen, getroffen door de graaf en zijn leenmannen voor gevallen welke de „chora non discernit”. Deze uitspraken werden de een na de andere toegevoegd aan het origineel of aan een afschrift van de keure, tot in 1328 door Willem III een nieuwe keure werd uitgevaardigd (20).

De Keurbrief vertoont nog een tweede punt van gelijkenis met de oudste keure van Zeeland. Van beiden bestaat een vlaamse vertaling en in de twee gevallen heeft de vertaler de orde van de artikelen gewijzigd. Wat de Zeeuwse keure betreft, schrijft R. Fruin dit verschijnsel toe aan een zekere neiging van de vertaler om de paragrafen die dezelfde stof behandelen samen te brengen en een logisch verband tussen deze artikelen te scheppen, verband dat in de latijnse versie ontbrak. In de Keurbrief is dit even duidelijk waar te nemen. Eén voorbeeld : de § 18 en § 52 van de latijnse tekst werden in de vlaamse versie bijeen gebracht, wat zeer logisch

(19) Ibidem, II, blz. 17.

(20) R. Fruin, *De Keuren van Zeeland*. Werken der Vereniging tot uitgaaf van de bronnen van het Oud Vaderlands Recht, gevestigd te Utrecht, 2e Reeks, nr. 20. 's Gravenhage, 1920. blz. II (en voetnoot 8) — III, en blz. 3 en volgende.

is, aangezien zij hetzelfde principe formuleren (21).

Deze gelijkenis van de Keurbrief en van de oudste keure van Zeeland laat toe voor de Keurbrief een hypothese te formuleren van dezelfde aard als degene die R. Fruin toepaste op de zeeuwse keure: DE KEURBRIEF BESTAAT UIT TWEE DELEN! Het eerste deel omvat de 21 eerste paragrafen en bevat gegevens die wijzen naar de regering van Filips van de Elzas. Het tweede deel, § 22 - 65, is geleidelijk ontstaan en bestaat uit formuleringen van beslissingen die getroffen werden door de schepenbank of door de graaf (22). Aangezien er in dit tweede deel nog voortdurend gewag wordt gemaakt van de burggraaf, moet het voltooid zijn geworden vóór 1224, het jaar waarin burggraaf Jan van Nesle de Brugse kasselrij heeft verkocht aan gravin Johanna. De Keurbrief in zijn geheel zou volgens deze hypothese dus ontstaan zijn tussen 1190 en 1224. Leveren vorm en inhoud van de tekst nu wel voldoende gegevens om deze theorie te staven?

Het is opvallend hoe in de Keurbrief sommige begrippen niet steeds door dezelfde woorden en uitdrukkingen worden weergegeven. Wanneer dergelijke begrippen veelvuldig voorkomen en in de uitdrukking ervan plots een blijvende verandering optreedt, kan dit een aanwijzing zijn om het bestaan van twee verschillende auteurs te vermoeden (23). Indien de uitdrukking van een ander, veelvuldig voorkomend begrip, op dezelfde plaats

(21) In beide artikelen wordt het principe geformuleerd dat „*Quilibet debet respondere suo pari*”.

(22) Hier ligt juist een der grote verschillen tussen het Brugse Vrije en Zeeland. In het Vrije hebben de kasselrijschepenen het recht onvoorziene gevallen op te lossen, in Zeeland daarentegen behoort dit recht aan de graaf en zijn leenmannen.

(23) Deze methode is eerder filologisch dan historisch. Zij steunt op de vaststelling dat, vooral bij het gebruik van een vreemde taal, men zal geneigd zijn hetzelfde begrip door hetzelfde woord uit te drukken. Slechts wanneer de resultaten van het onderzoek volgens verschillende criteria allen overeenstemmen, mag een besluit worden geformuleerd.

eveneens onderhevig wordt aan een blijvende verandering, is dit een bevestiging van ons vermoeden. Wanneer tenslotte deze stylistische gegevens getoetst worden aan de inhoud en het blijkt dat verandering in de keuze van woorden en uitdrukkingen gepaard gaat met een wijziging in de behandelde stof dan zien wij niet in wat ons nog zou beletten aan te nemen dat meerdere personen aan de redactie van de tekst hebben meegewerkt.

Een eerste begrip dat in de Keurbrief veelvuldig wordt uitgedrukt, is de verplichting, het moeten. Het gebruik van het werkwoord „debere” speelt hier een grote rol. Aan de hand hiervan kan de tekst een eerste maal worden onderzocht. De resultaten van dit onderzoek zullen vervolgens vergeleken worden met de uitslagen van een ontleding op basis van de uitdrukking van een ander veelvuldig voorkomend begrip, namelijk de daad die een rechtshandeling uitlokt. Gewoonlijk wordt deze daad uitgedrukt door een voorwaardelijke zin. Indien in de grammatikale opbouw van deze zinnen vaste regels waar te nemen zijn en deze regels wijzigingen ondergaan op de plaats waar ook de uitdrukking van het eerste begrip, het moeten, verandert, worden de resultaten van het eerste onderzoek bevestigd.

Hoger reeds werd er op gewezen dat de schikking van de paragrafen van de Keurbrief geen logische lijn vertoont. Artikels over proceduur, gevallen uit de praktijk, beslissingen over de afbakening der machten, zijn zomaar dooreen gegooid. Indien deze verscheidenheid van inhoud bepaald wordt door dezelfde grenzen als de verscheidenheid der stijlkenmerken, is dit wel de proef op de som: meerdere personen hebben meegewerkt aan het opstellen van de tekst.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het onderzoek der stylistisch-grammatikale kenmerken van de Keurbrief.

§	Debere	§	Voorwaardelijke zin
1		1	si... monstraverit..., tenebitur (2 maal)
2		2	
3		3	si... voluerit (2 maal), poterit... si... habuerit (2 maal), poterit... si... processerit..., oportebit... <i>SI... POTERIT..., EMENDA- BIT...</i>
4		4	si... extraplacitaverit..., habe- bit...
5		5	si... voluerit... habuerit..., erit
6		6	
7		7	equitabit... si vacaverit... si... suffeceri(n)t..., equitabit (2 maal) <i>si... perequitatur..., habebit...</i>
8		8	si... fuerit..., emendabit...
9		9	si... noluerit..., poterit...
10		10	si... fuerit et dederit..., emen- dabit...
11		11	<i>si... est..., habebit...</i> si... voluerit..., habebit si... potuerit..., erit
12		12	non respondebit..., si voluerit (2 maal) respondebit... si fuerit et sum- monuerit... si... fuerit..., poterit...
13		13	si... suffecerint..., supplebitur... <i>si... occiditur..., sequatur... et... reconciliabitur</i>
14		14	
15		15	
16		16	<i>si... panditur..., solvetur...</i>
17		17	si... fuerit..., erit
18		18	
19		19	
20		20	
21	Slotclausule.	21	1e Slotclausule.
22		22	
23		23	<i>si ponuntur... et fuerit..., erit</i>

§	Debere	§	Voorwaardelijke zin
			... <i>POSSIT</i> ... <i>FECERIT</i> ...
			<i>FUERIT</i> ..., <i>ERIT</i>
			si... voluerint..., erit
			si... <i>contradixerit</i> et... volue-
			rit..., poterit
			si... habuerit..., poterit
24		24	si... <i>occiditur</i> ..., <i>reconciliabi-</i>
			<i>tur</i> ..., <i>dabit</i>
			si... <i>occiditur</i> ..., <i>emendabit</i>
25		25	si... <i>est</i> ... (<i>dabit</i>)
26	praesentari debeat	26	<i>SI</i> ..., <i>POTERIT</i> ..., <i>STABUNT</i>
27		27	si..., <i>injecerit</i> ..., <i>dabit</i>
28		28	si... <i>cecederit</i> , et... <i>possunt</i> ...
			<i>jurabunt</i> .
29		29	si... fuerit, ... <i>restitu</i> et(ur)
			(2 maal)
30		30	
31		31	si... noluerit..., <i>accipiet</i>
			<i>SI</i> ... <i>POTERIT</i> ..., <i>ERIT</i>
32		32	
33		33	
34		34	
35	debent denunciari	35	
36	debet... jurare	36	
37	debet intrare	37	
38		38	si... fuerit..., <i>placitabitur</i>
39	devenire deberet	39	<i>SI</i> ... <i>VENIRET</i> ..., <i>ERIT</i>
40		40	si... tulerit..., habebunt
			si... redierit et... voluerit...,
			habebit
			si... <i>adhaeserit</i> , ... <i>privabitur</i> ...
41		41	
42	debent accipi	42	
	debent... <i>extrafidari</i>		
	(2 maal)		
43		43	
44		44	
45	debet... <i>dividi</i>	45	
46		46	
47		47	
48		48	

§	Debere	§	Voorwaardelijke zin
49		49	
50		50	
51		51	
52	debet respondere...	52	SI... <i>VELIT</i> ..., <i>HABEBIT</i> ...
53		53	si... venerit, ...erit...
54		54	
55		55	
56		56	si... fuerit... et... negaverint, ...justificabitur
57		57	SI... <i>FUERIT</i> ..., <i>RELINQUI-</i> <i>TUR</i> (24)
58		58	
59		59	
60	debet banniri (2 maal)	60	SI... <i>VENERIT</i> , <i>DEBET</i> ... SI... <i>VENIRET</i> (25), <i>DE-</i> <i>BET</i> ...
61		61	
62	debent interesse...	62	
63		63	SI... <i>CONTINGAT</i> ... <i>DECLA-</i> <i>RABIT</i> ... si... fuerit... declarabit...
64		64	
65	2e Slotclausule.	65	2e Slotclausule.

Uit bovenstaande tabel kunnen de volgende regels worden afgeleid :

1. *Debere* + infinitief.
— *debere* + infinitief.
2. Constructie van de voorwaardelijke zin.
— 1e regel : si + futurum perfectum (26) +
hoofdzin in indicatief futurum.

(24) In de cartularia van het Vrije, Wittenboec, f° 3 v° en Roodenboec IV, f° 17, heeft men de lezing „relinquetur”, wat een constructie van de zin geeft volgens de eerste regel voor de voorwaardelijke zinnen.

(25) De cartularia van het Vrije, Wittenboec, f° 3 v° en Roodenboec IV, f° 17, hebben „venerit”. Ook met deze lezing blijft de zinsconstructie onregelmatig.

(26) Men zou deze vorm ook kunnen beschouwen als een conjunctief perfectum en de zin als een potentialis. Het is ons echter niet te doen om de betekenis der spraakkundige vormen, maar om de regelmaat in het voorkomen ervan.

- 2e regel: *si* + indicatief praesens + hoofdzin in indicatief futurum (aangeduid door *gewoon cursief*)
- Constructies waarin geen vaste regel te vinden is (aangeduid door *KAPITAAL CURSIEF*)

Terstond valt het op dat men in de 21 eerste paragrafen, t.t.z. vóór de eerste slotclausule, NOOIT de constructie *debere* + infinitief aantreft. In de § 22-65 verschijnt deze constructie 13 maal. Het verschil is dus zo opvallend dat er moeilijk sprake kan zijn van toeval. Wanneer men nu de tabel verder gaat ontleden en ook de opbouw van de voorwaardelijke zinnen nagaat, blijkt het volgende. In de § 1-21 komen 32 voorwaardelijke constructies voor, waarvan 26 volgens de regel *si* + futurum perfectum + hoofdzin in de indicatief futurum, 5 volgens de regel *si* + indicatief praesens + hoofdzin in indicatief futurum. In één geval wordt geen enkele regel gevolgd, namelijk in § 5. Vóór de eerste slotclausule zijn dus 32 van de 33 voorwaardelijke zinnen gebouwd volgens vaste regels. In de § 22-65 is dit niet meer het geval. Er komen 36 voorwaardelijke zinnen voor in deze paragrafen. 21 maal wordt de regel *si* + futurum perfectum + hoofdzin in de indicatief futurum gevolgd, 6 maal de regel *si* + indicatief praesens + indicatief futurum en 9 constructies zijn onder geen enkele regel te rangschikken (27). Van deze laatste 9 constructies komen er 5 voor in een paragraaf waar ook *debere* + infinitief wordt gebruikt. Er is dus voor wat betreft de constructie van de voorwaardelijke zin een duidelijk merkbaar verschil in de twee delen van de Keurbrief. In

(27) Indien men in § 57 de lezing „*relinquetur*” aanvaardt in plaats van „*relinquitur*”, heeft men een constructie volgens de regel *si* + futurum perfectum + hoofdzin in indicatief futurum. Dan wordt de verhouding: 22 — 6 — 8 (cfr voetnoot 24).

de § 1-21 zijn 32 van de 33 voorwaardelijke zinnen regelmatig gebouwd, in de § 22-65 slechts 27 van de 36. Een eerste vaststelling is dat het niet voorkomen van *debere* + infinitief dus gepaard gaat met een regelmatige constructie van de voorwaardelijke zin, en dat waar *debere* wel verschijnt de voorwaardelijke zinnen een veel minder regelmatige bouw vertonen.

In de § 22-65 komt *debere* + infinitief 13 maal voor. In 4 paragrafen waar *debere* verschijnt, ontmoet men ook een voorwaardelijke zin. Welnu, deze voorwaardelijke zin is telkens onregelmatig (§ 26, 39, 52, 60 (2 voorw. zinnen) ! In de overige *debere*-paragrafen staan geen voorwaardelijke zinnen.

Het blijkt dus dat waar *debere* + infinitief verschijnt, de voorwaardelijke zin onregelmatig gebouwd is ofwel niet voorkomt. In de § 1-21, waar men *debere* nooit aantreft, zijn de voorwaardelijke zinnen in 32 van de 33 voorkomende gevallen regelmatig. De tegenstelling is dus frappant en volledig. Zij wordt nog beklemtoond door de uitdrukkingen van andere begrippen die in de twee delen van de Keurbrief voorkomen. In § 7, dus vóór de eerste slotclausule, treft men aan : „...et hoc semel in anno, et si...bis, ...ter”. Na de eerste slotclausule, in § 36, leest men : „...et tunc eum semel, secundo et tertio...” De uitdrukking is in § 7 klassiek en spraakkundig juist, in § 36 niet. § 18 luidt : „Quilibet ad suam summonitionem respondebit et hoc per scabinos et quilibet suo pari”. Zijn tegenhanger, § 52 drukt daarentegen hetzelfde principie uit met de woorden : „Quilibet debet respondere suo pari”. De schrijver van § 52 moet zich behelpen met het minder klassieke *debere* + infinitief in tegenstelling met § 18 waar het begrip wordt uitgedrukt zonder dat schrijver tot dit hulpmiddel zijn toevlucht neemt.

Vanaf § 22 van de Keurbrief verschijnt dus een stijl die verschilt van degene die in de 21 eerste paragrafen

wordt aangewend. Hij wordt gekenmerkt door het gebruik van *debere* + infinitief, door de onregelmatige bouw van de voorwaardelijke zinnen en door uitdrukkingen die weinig klassiek aandoen. Deze stijleigenaardigheden verschijnen niet vóór § 21, de eerste slotclause. Het valt echter op dat in de § 22-65 hogervermelde kenmerken niet doorlopend terug te vinden zijn. Er zijn paragrafen waarin *debere* + infinitief niet voorkomt en waarin de voorwaardelijke zinnen regelmatig gebouwd zijn. Dit wijst er op dat zoals bij een reeks aanvullingen te verwachten was, waarschijnlijk meer dan één auteur heeft meegewerkt aan de opstelling van het tweede deel van de Keurbrief.

Niet alleen uit het onderzoek van de stijlkenmerken maar ook uit de ontleding van de inhoud van de Keurbrief blijkt dat § 21, de abnormaal geplaatste eindclause, werkelijk een eerste deel afsluit. Vóór en na deze paragraaf komen artikelen voor die op hetzelfde slaan. In dit geval verkeren :

- § 1-2 en § 38
- § 5 en § 35-37
- § 7 en § 58-62 en 64
- § 18 en § 52
- § 20 en § 31
- § 21 en § 57 en 63

Indien de § 22-65 niets anders zijn dan een reeks aanvullingen, moeten de paragrafen uit dit deel, die beantwoorden aan paragrafen uit het eerste deel, werkelijk een aanvullend karakter vertonen. Welnu, dit is inderdaad zo. Eén voorbeeld : de § 7 en de § 58-62. De laatste zinsnede van § 7 luidt : „In anno erit semel unum gouding. In anno erunt duo weddinga”. De § 58-62 handelen over dat gouding en beschrijven gans het verloop ervan. Driemaal komt de uitdrukking „statutum est” er in voor, uitdrukking die wijst op een afzonderlijk getroffen maatregel (28). Ook de § 64 is van

aanvullende aard. Volgens dit artikel kan, benevens de graaf en de burggraaf, wat gezegd werd in § 7, ook de gravin de berijding der bannelingen uitvoeren.

Het optreden van gewijzigde stylistisch-grammatikale kenmerken na § 21 gaat dus gepaard met het verschijnen van artikelen die een aanvulling of verklaring zijn van paragrafen die voorkomen vóór § 21. Zeker worden in de § 22-65 ook zaken behandeld die in het eerste deel niet besproken werden. Maar zegt § 21 niet uitdrukkelijk dat „De omni re et de omni eo, quod hic non est nominatum sive in litteris expressum, erit rectus scabinatus...”: in onvoorziene gevallen hadden de schepenen het recht een regeling te treffen.

Wellicht het sterkste bewijs voor het aanvullend karakter der § 22-65, is het bedrag van de daarin vermelde boeten. De hoogste boete waarvan gewag wordt gemaakt in de Keurbrief, bedraagt tien pond. De oude banboete van drie pond is dus reeds overschreden, de nieuwe banboete van 60 pond daarentegen is nog niet bereikt. De verhoging der boetetarieven in het Vrije, die eerder laattijdig gebeurde (29), is waarschijnlijk de aanleiding geweest tot het op schrift stellen van verscheidene paragrafen. In het gewoonterecht deed zich daardoor een wijziging voor die nog niet „in litteris expressum” was.

Het onderzoek van de inhoud van de Keurbrief bevestigt dus hetgeen de stijlanalyse reeds liet doorschemeren: § 21, de abnormaal geplaatste eindclausule, is de afsluiting van een eerste deel, de § 22-65 vormen een tweede deel. Hoger reeds werd er op gewezen dat ook in

(28) Zeer typische voorbeelden hiervan zijn te vinden in de § 10bis en 11 van de *Curae Emendandae* (Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 43). Wat erin wordt bepaald, is „statutum per scabinos”.

(29) A.C.F. Koch, *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw*. Antwerpen-Amsterdam, 1951, blz. 27-28.

dit tweede deel een verscheidenheid van stijl op te merken valt. Wanneer men de inhoud nagaat van de paragrafen waarin *debere* + infinitief verschijnt en vervolgens van degenen die gekenmerkt worden door een normaal gevormde voorwaardelijke zin, blijkt dat in het eerste geval de auteur over het algemeen een voorkeur heeft voor procedurekwesties (vb. § 35-37) terwijl de schrijver der normale voorwaardelijke zinnen meer belangstelling heeft voor gevallen uit de praktijk (vb. § 23 en volgende). Ook uit de inhoud blijkt dus dat in de § 22-65 minstens twee personen aan het werk zijn geweest en dat zij een persoonlijke voorkeur hadden voor een of ander aspect van het recht en de rechtspraak.

Het krachtigste argument voor het bestaan van meerdere auteurs is wel te halen uit de § 58-62. Deze paragrafen die éénzelfde onderwerp, het gouding, behandelen, vertonen verschillende stijlmerken. In de § 58, 59 en 61 verschijnen normaal gevormde voorwaardelijke zinnen en ontbreekt *debere* + infinitief. In de § 60 en 62 komt *debere* + infinitief wel voor en zijn de voorwaardelijke zinnen niet gebouwd volgens de normale regels, of ontbreken zij. Dus: logische eenheid en stylistische verscheidenheid? Neen! De logische gang der bespreking van het gouding wordt onderbroken in de § 60 waar *debere* + infinitief verschijnt. Daar leest men: „Homines terrae habent sicut dictum est quatuor dies in hoc placito, feriam tertiam, quartam.....”. Welnu, dit werd reeds klaar en duidelijk gezegd in § 59. Waarom dan die herhaling? Meer nog, zou zoiets mogelijk zijn indien één en dezelfde persoon de auteur is van beide paragrafen? § 60 is niet van dezelfde schrijver als § 59 en beide paragrafen werden met elkaar verbonden door „sicut dictum est”. Aan de behandeling van het gouding hebben dus zeker twee personen meegewerkt.

Op grond van dit onderzoek kan dus het volgende besluit worden geformuleerd: DE KEURBRIEF BESTAAT UIT TWEE DELEN. De grens tussen beide delen valt na de § 21, de abnormaal geplaatste eindclausule.

Dit is echter nog geen antwoord op de vraag „Wat is de Keurbrief?“. Integendeel, deze vraag ontdubbelt zich. Wat is het eerste deel? Wat is het tweede deel?

Het onderzoek van stijl en inhoud wierp reeds een zeker licht op de tweede vraag. Het tweede deel van de Keurbrief is een verzameling van aantekeningen van maatregelen getroffen door de graaf (vb. de wijzigingen in de boetetarieven) of door de schepenen die volgens § 21 het recht hadden onvoorziene moeilijkheden op te lossen. Waarschijnlijk staan de meeste van deze aantekeningen in verband met wijzigingen in het gewoonterecht. De verscheidenheid van stijl wijst er op dat meerdere auteurs hebben meegewerkt aan de redactie van dit tweede deel.

Het eerste deel daarentegen is niets anders dan de „cura comitis Philippi“ waarheen verwezen wordt in de *Curae Emendandae* (30). Deze verwijzing slaat op een paragraaf die voorkomt vóór § 21 van de Keurbrief (§ 5). Niets spreekt hier de mening van Olivier de Wree tegen. De § 1-21 vertonen alle kenmerken van een voorontwerp van een Keure dat ter goedkeuring aan de graaf werd voorgelegd. Er verschijnen uitdrukkingen als „hoc dico“ (§ 3, 4 en 12) die er op wijzen dat de auteur zijn gedachten nog niet in de gewenste vorm had kunnen vastleggen en dat hij verwachtte de tekst te kunnen herwerken. In dit eerste deel van de Keurbrief verschijnen paragrafen die weinig zeggen, maar zeer veel laten vermoeden. Zo § 6: „Sicut in domo praepositi tenetur de hominibus virscarne, ita in virscarne teneatur de hominibus praepositi“. Zo ook § 14: „Omne injus-

(30) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 39, § 2.

tum deponet comes de nummis notarii, sive de nummis cricwardrae, sive lapidarii, sive de alia qualibet re". Zo vooral § 20: „De palingis et de dunis... rogant vos humiliter homines terrae...”, een vraag om zwaar wegende lasten en misbruiken op te heffen. Dat dit ontwerp uitging van de magistraat van het Vrije lijdt geen twijfel. Daarvoor spreken de § 20 en 21, gesteld in de aanspreekvorm, een te duidelijke taal.

De 21 eerste paragrafen van de Keurbrief bevatten dus onzekere uitdrukkingen, afwachtende artikels, een soort smeekbrief en tenslotte een slotclausule die in zekere mate de bevoegdheden der verschillende instanties afbakent. Is er meer nodig om te aanvaarden dat deze artikelen, en slechts deze, het voorontwerp van een nooit afgewerkte Keure vormden? De § 22-65 daarentegen vertonen geen uitdrukkingen meer als „hoc dico”, geen afwachtende artikelen of smeekschriften. Integendeel, men treft er paragrafen aan die samenvattingen schijnen te zijn van formuleringen van reeds genomen beslissingen. De deemoedige smeektoon van de § 20 en 21 heeft er plaats gemaakt voor gebiedende uitdrukkingen als „debet comes” (31).

Hoe kan nu de Keurbrief in zijn geheel betiteld worden? In de „Curae Emendandae” verschijnt naast „cura comitis Philippi” ook de uitdrukking „in brevi cure magne” (32), in de brief van de grote keure. De verwijzing naar de „breve cure magne” geldt voor een paragraaf uit het tweede deel van de Keurbrief (§ 23). Hierdoor wordt alles duidelijk. De „breve cure magne” is niets anders dan de volledige tekst van de Keurbrief. Deze tekst bevat de „cura comitis Philippi” (§ 1-21), aangevuld en vervolledigd door aantekeningen van

(31) Zie de § 33: „Oppressio mulierum pertinet ad rectum scabinatum”, § 34: „De canipulo et clava torcoisa sicut comes juravit”, en voor de uitdrukking „debet comes”, de § 62 en 64.

(32) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 41, § 8bis.

later getoffen maatregelen. Het geheel kan niet beter betiteld worden dan met de van oudsher gebruikte naam „Keurbrief” (33). Dit stuk werd gebruikt in de praktijk, want volgens de § 1 van de Keurbrief moest de vertegenwoordiger van de graaf (*officialis comitis*) de „karta legis” voorleggen aan de schepenen en aanduiden wat zij bevatte betreffende de zaken die op het ogenblik behandeld werden. Indien hij dit niet deed, of indien de „karta legis” zich over dit punt niet uitsprak, was het vonnis van de schepenen bindend (34). Misschien kunnen wij hieraan toevoegen: „en werd deze uitspraak genoteerd in de *karta legis* of Keurbrief”.

Het onderzoek van de stijlkenmerken en de inhoud van de Keurbrief bevestigt dus de hypothese dat deze tekst bestaat uit twee delen, waarvan de grens valt na § 21. Het eerste deel is het voorontwerp van een keure die ter goedkeuring werd aangeboden aan graaf Filips van de Elzas. De „*Curae Emendandae*” betitelen dit ontwerp als de „*cura comitis Philippi*”, de bevestiging van de Keurbrief uit het jaar 1323 als de „*loy, que li cuens Philippes*” schonk aan het Vrije. Graaf Filips keurde dit ontwerp goed, ongetwijfeld vlak vóór een der twee kruistochten waaraan hij deelnam (35). Er bestaat weinig kans dat het hier niet gaat over de kruistocht van

(33) In de loop van de dertiende eeuw is er verschillende malen sprake van de Keurbrief in andere privileges van het Vrije. Wanneer wordt verwezen naar de „*cura*”, geldt deze verwijzing steeds een paragraaf uit de § 1-21. Zo in de *Curae Emendandae*: § 2: „*secundum modum expressum in cura comitis Philippi*”, verwijst naar § 5 (cfr voetnoot 30). In de oorkonde van 1235 waarbij aan de schepenen van het Vrije het recht wordt toegekend om de durghinga-waarhede te houden, slaat „*praedictam veritatem quae in cura Brugensi durghingha nominatur*” (Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 55) op § 7 van de Keurbrief. Wanneer er echter sprake is van „*breve cure magne*”, wordt verwezen naar artikelen die buiten het eerste deel vallen. § 8bis van de *Curae Emendandae* (*Ibidem*, II, blz. 41) behandelt een zaak „*sicut in brevi cure magne continetur*” onder § 23.

(34) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 3, § 1.

(35) Cfr. *supra*, voetnoot 17.

1190, tijdens dewelke de graaf de dood vond. Ware hij teruggekeerd, dan zou het wel niet bij dit eerste keure-ontwerp gebleven zijn. Dit eerste deel is een typisch voorbeeld van een landelijke keure. De inhoud gaat terug op het gewoonterecht en op de wijzingen ervan. Van privileges is er geen spoor. Integendeel, men klaagt over misbruiken (§ 14, 16, 20) (36).

Het eerste deel van de Keurbrief is dus ontstaan omstreeks 1190. Wat het tweede deel betreft, dit is zeker voltooid geworden vóór oktober 1224. In de § 22-65 wordt de „castellanus” nog doorlopend vermeld (37). Welnu, de burggraaf van Brugge verdwijnt in oktober 1224 op het ogenblik dat Jan II van Nesle de kasselrij verkoopt aan gravin Johanna (38). Dus is het tweede deel van de Keurbrief ontstaan in de loop van de jaren 1190-1224. Aangezien het bestaat uit een reeks aantekeningen van afzonderlijk getroffen beslissingen is dit deel niet ineens opgesteld geworden. Iedere paragraaf afzonderlijk dateren is onmogelijk, maar een paar gegevens wijzen er op dat de laatste artikelen van de Keurbrief omstreeks het jaar 1224 zelf zijn ontstaan.

In de § 62 en 64 wordt gezegd dat het voorzitten van het gouding en de berijding der bannelingen toekomt aan de „comes aut comitissa aut castellanus”. Wat komt de gravin hier doen? Blijkbaar wordt de mogelijk-

(36) Deze misbruiken werden pas veel later (tenminste officieel!) uitgeroeid. De „lyfnere le conte”, die waarschijnlijk kan vereenzelvigd worden met de „census viscal” konden de „hoofdmannen” sedert 1279 afkopen (Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc. II*, blz. 64), de andere lasten die in § 20 worden vermeld, werden pas in 1323 opgeheven (Ibidem, II, blz. 72). In 1357 betoogde een vonnis van de schepensbank de in § 14 genoemde misbruiken (Ibidem, II, blz. 118 en volgende).

(37) In de § 23, 24, 25, 27, 28, 29, 39, 47, 50, 62, 64.

(38) Het is typisch dat er in de Vlaamse versie van de Keurbrief (zie hoger, voetnoot 15), op één uitzondering na (§ 7), geen sprake meer is van de burggraaf. Deze Vlaamse tekst was dus niet alleen een vertaling, maar tevens een aanpassing aan de nieuwe toestanden.

heid voorzien dat noch de graaf noch de burggraaf zich met het gouding en de berijding der bannelingen zullen kunnen inlaten, en dit om zeer speciale redenen. Een afwezigheid van graaf en burggraaf was niet zo gewoon dat er bijzondere maatregelen voor moesten getroffen worden. In Brugge bestond er ten andere in de 12e eeuw een „subcastellanus” die de burggraaf kon vervangen (39). In het eerste deel van de Keurbrief, in § 7, wordt de berijding der bannelingen uitvoerig beschreven, dit op het ogenblik dat de graaf zich voorbereidt op een langdurige afwezigheid, de derde kruistocht. Welnu, in deze paragraaf is er geen sprake van de gravin.

Het moet wel zijn dat zeer bijzondere omstandigheden het op schrift stellen van de § 62 en 64 hebben uitgelokt. Van 1190 tot 1224 zijn er drie gravinnen geweest die hadden te rekenen met een langdurige afwezigheid van hun gemaal, namelijk Mathilde van Portugal, Maria van Champagne en Johanna van Constantinopel.

Wanneer Filips van de Elzas in 1190 vertrok naar het H. Land liet hij het bewind over aan de gravin,

(39) Als „subcastellanus” van Brugge verschijnt van 1160 tot 1164 een zekere Betto, waarvan wij vermoeden dat hij te vereenzelvigen is met een Betto f. Haikini. Vermeldingen : 1160, 6 juli te Brugge : ...Bertone (sic) castellano... (A. Pruvost, *Chronique et cartulaire de l'abbaye de Bergues-Saint-Winnoc de l'ordre de Saint-Benoît*. Bruges, 1875-1878, 2 vol., T.I, blz. 118); 1163 te Brugge : S. Cononis, castellani. S. Bethonis, subcastellani... (A. d'Herbomez, *Chartes de l'abbaye de Saint-Martin de Tournai*, Tome I, Bruxelles, 1898, blz. 95-96, nr. 93); 1164 te Brugge : ...S. Bettonis filii Haikini... (A. Van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre à Gand (630-1599)*. Gand, 1868-1871, 2 vol., T.I, blz. 166-167, nr. 292.); ongedateerde oorkonde voor Sint-Donaas (1161-1167) : ...S. Bettonis castellani... (Brugge, Bissch. Archief, Sint-Donaas, Cartul. XIVe eeuw, f° 9). In een grafelijke oorkonde in 1187 gegeven te Brugge, verschijnt onder de getuigen : ...Boidin castellanus... (E. Feys & D. Van de Castele, *Histoire d'Oudenbourg*. Bruges, 1873-1876, 2 vol., T. II, blz. 97.). Betto was dus „subcastellanus” onder burggraaf Cono (1152-1179), Boidin onder burggraaf Jan I van Nesle (1179-1204).

„koningin” Mathilde (40). Bekleed met de volstreckte macht over Vlaanderen, mocht zij natuurlijk ook de berijding der bannelingen in de Brugse Kasselrij uitvoeren. In de § 7 van de Keurbrief, die voorkomt in het ontwerp van keure dat aan Filips werd aangeboden en waar de berijding wordt behandeld, is daar echter geen sprake van. Indien niemand anders dan de gravin de berijdingsexpeditie zou kunnen aanvoeren dan zou dit wel in de § 7 genoteerd geweest zijn. Welnu, de § 7 voorziet die mogelijkheid niet. Na de dood van Filips van de Elzas op 1 juni 1191 verdwijnt gravin Mathilde van het toneel in noordelijk Vlaanderen en is er zo snel een nieuwe graaf dat de inschakeling van de gravin bij het uitvoeren der berijding geen nut had (41). De in de § 62 en 64 bedoelde „comitissa” kan dus moeilijk „koningin” Mathilde geweest zijn.

Was zij misschien gravin Maria van Champagne, gemalin van Boudewijn van Constantinopel? Zou zij tijdens de afwezigheid van haar echtgenoot het gouding voorzitten en de berijding leiden? Twee zaken beletten ons dit aan te nemen. Vooreerst was beslist dat gravin Maria die bij het vertrek van graaf Boudewijn IX zwanger was, hem na haar bevalling na zou reizen (42). En ten tweede, de burggraaf was in Vlaanderen gebleven en zou haar op de reis naar het Oosten vergezellen (43).

(40) In een oorkonde voor Sint-Vaastabdij te Arras verklaart Mathilde: „domino et marito meo Philippo comite Jeruzalem profecto, tum idem comes mihi totius terrae suae potestativam et plenissimam comisisset jurisdictionem” (Ricouart, *Les biens de l'abbaye de Saint-Vaast à Arras*, blz. 180).

(41) L. Vanderkindere, *La formation territoriale des principautés belges au moyen âge*, T. I, 2e éd., 1902, blz. 183-184 en 188-189, waar verwezen wordt naar o.a. Gislebert van Bergen, de voornaamste bron voor deze gebeurtenissen.

(42) Th. Luyckx, *Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen*, in *Verhand. Kon. Vl. Acad. Wetensch., Lett. en Sch. Kunsten van België*, Jg. VIII, nr. 5, Antwerpen-Utrecht, 1946, blz. 53.

(43) G. G. Dept, *Les influences anglaise et française dans le comté de Flandre au début du XIIIe siècle*. Gand-Paris, 1928, blz. 38.

Er was dus geen enkele reden om speciaal te noteren dat de gravin het gouding zou voorzitten en de bannelingen berijden. De burggraaf was immers aanwezig en wanneer hij zou afreizen zou ook de gravin het graafschap verlaten. In dit geval zouden de § 62 en 64 dus absoluut nutteloos zijn geweest.

Er blijft dus slechts Johanna van Constantinopel over van de drie gravinnen die in dit onderzoek betrokken werden. Onder haar regering doen zich het duidelijkst de omstandigheden voor die tot het opstellen van de § 62 en 64 van de Keurbrief aanleiding gegeven hebben. In 1214 werd graaf Ferrand van Portugal na de nederlaag tegen de Fransen te Bouvines gevangen genomen. Jan II van Nesle, de fransgezinde burggraaf van Brugge, was uit Vlaanderen gevlucht, maar na Bouvines in triomf teruggekeerd. Als leider der zegepralende franse partij bezat hij grote invloed en bracht het zo ver voogd over Vlaanderen en Henegouwen te worden (44). Dit duurde tot 1223. Op dat ogenblik was zijn rol uitgespeeld en werd hij vervangen door Arnulf van Oudenaarde (45). Jan II van Nesle, die in Frankrijk een niet onaanzienlijk personage was, verkoos Vlaanderen te verlaten. Eerst echter wou hij zijn kasselrij te gelde maken. De onderhandelingen met de gravin over deze verkoop verliepen echter zo slecht dat de burggraaf haar op een bepaald ogenblik beschuldigde van „defectum juris”. Johanna antwoordde met een uitdaging tot een gerechtelijk tweegevecht. Door tussenkomst van franse edelen en bisschoppen kwam het tenslotte toch tot een akkoord en voor het hof der pairs van Frankrijk werd in oktober 1224 de koop gesloten (46).

(44) Ibidem, blz. 119-120, 138, 141-143. Th. Luyckx, *a.w.*, blz. 98, 108, 132 en volgende, 150-152.

(45) G. G. Dept, *a.w.*, blz. 141 en volgende. Th. Luyckx, *a.w.*, blz. 153-156.

(46) E. Le Glay, *Histoire de Jeanne de Constantinople, com-*

Tussen het ogenblik waarop Jan II van Nesle ontzet werd uit zijn functie van voogd over Vlaanderen en Henegouwen en oktober 1224, datum van de verkoop van de kasselrij, zal hij het wel geraden gevonden hebben niet in Vlaanderen te vertoeven.

De toestand in 1223-1224: de graaf in de gevangenis, de burggraaf vertrokken om welbepaalde redenen. Wie zal dan het gouding van 15 tot 20 januari 1224 voorzitten (47)? Wie zal de bannelingen berijden? De gravin blijft alleen over en het heeft er de schijn van dat dit nog een hele tijd kan blijven duren (48). Daarom de § 62 en 64! Waarom wordt dan nog de burggraaf vermeld? In januari 1224 is de kasselrij nog niet verkocht en *de jure* moet er nog steeds met de „castellanus” rekening worden gehouden.

De § 62 en 64 schijnen dus te zijn ontstaan op het einde van 1223 of in het begin van 1224.

Hieraan is de volgende bedenking vast te knopen. Het was ook juist rond die tijd dat gravin Johanna verscheidene privileges, verleend door Filips van de Elzas, bekrachtigde (49). Hebben de schepenen van het Brugse Vrije de verkoop van de kasselrij te baat genomen om de „*cura comitis Philippi*”, met de aanvullingen die er sedert 1190 waren bijgekomen, te doen goedkeuren? Misschien werd te dezer gelegenheid een min of meer geordende tekst voorgelegd, voorzien van een tweede slotclausule en van te pas of te onpas geplaatste titels

tesse de Flandre et de Hainaut. Lille, 1841, blz. 164-166. Th. Luyckx, *a.w.*, blz. 156.

(47) Volgens de § 58 van de Keurbrief begon het Gouding op de maandag na de eerste zaterdag volgend op Driekoningen, en duurde tot de volgende zaterdag. In 1224 viel die maandag op 15, de daarop volgende zaterdag op 20 januari.

(48) In 1220-1221 had Johanna een eerste maal gepoogd haar echtgenoot vrij te kopen. Na de mislukking van deze poging duurt het tot 1226 eer zij opnieuw hieraan gaat denken. Zie Th. Luyckx, *a.w.*, blz. 240 en volgende.

(49) G.G. Dept, *a.w.*, blz. 147-148. Het is goed mogelijk dat juist in verband hiermee de „*Curae Emendandae*” zijn ontstaan.

(50). De zwakheid van het gezag der gravin, de moeilijkheden met de burggraaf, de onafhankelijkheidszin van de ridderschap waartoe een deel van de vrije schepenen behoorde (51), zouden er aldus toe bijgedragen hebben om de Keurbrief te verheffen tot een officieel goedgekeurde rechtstekst. Vooral de machtige vrije schepenbank moet hierbij een zeer sterk stuwende factor zijn geweest (52).

Uit dit onderzoek betreffende het ontstaan van de Keurbrief van het Brugse Vrije is dus het volgende gebleken. Even voor Filips van de Elzas in 1190 naar Palestina vertrok werd hem door de magistraat van het Vrije een ontwerp van Keure aangeboden. De graaf keurde dit ontwerp goed in afwachting dat hij bij zijn terugkeer een keure *in forma* zou kunnen afleveren. Op 1 juni 1191 sneuvelde hij in het H. Land. De onafgewerkte keure bleef en ging de geschiedenis in als de „cura comitis Philippi”. Zij werd echter geleidelijk aangevuld met aantekeningen van door de graaf of de schepenbank getroffen beslissingen gedurende de jaren

(50) Het niet of slechts sporadisch verschijnen van deze titels in de verschillende afschriften van de Keurbrief (zie het kritisch apparaat bij de § met titel in L. Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 3-17) doet ons vermoeden dat zij oorspronkelijk niet voorkwamen in de tekst.

(51) In het proefschrift dat ik in 1959 heb ingediend tot het behalen van het licentiaat in de geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Gent wordt de verhouding ridders - niet ridders in de schepenbank van het Vrije bestudeerd. Het blijkt dat in de 13de eeuw ongeveer 1/5 van de vrije schepenen ridders waren. Onder hen treft men leden aan van de meest invloedrijke families van het Vrije.

(52) In dit verband verwijs ik nogmaals naar mijn onuitgegeven licentiaatsverhandeling „Bijdragen tot de geschiedenis van de vorming van het Brugse Vrije”, waaruit volgende gegevens. In de 13de eeuw telde de schepenbank van het Brugse Vrije 60 (zestig) leden. Zij waren aangesteld voor het leven en bevoegd voor de 35 (vóór 1280 : 36) ambachten van het Vrije. De schepenbanken der „ofsittende” heerlijkheden der Brugse Kasselrij gingen bij hen te hoefde. Men kan zich zonder moeite de geweldige invloed voorstellen die dit bestuurlijk en rechterlijk lichaam uitoefende.

1190-1224. In dit laatste jaar is het geheel voltooid en van dan af zal het rechtsleven in het Brugse Vrije beheerst worden door de tekst die voortaan de naam „breve cure magne”, brief van de grote keure, Keurbrief, zal dragen.

E. WARLOP